

STO GODINA SMRTI U STIHU IZ DRUKČIJE PERSPEKTIVE

(Andrijana Kos Lajtman, *Poetski napon smrti: od krika do tišine*,
Naklada Ljevak, Zagreb 2022)

Prošle je godine u okviru nakladničkoga niza *Bibliotheca academica* Naklade Ljevak objavljena zanimljiva i jedinstvena studija koja razmatra fenomen smrti te njegovu prisutnost u pjesništvu i načine na koje se očituje u poetskom diskursu. Autorica je spomenute monografije Andrijana Kos Lajtman, izvanredna profesorica na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, također i pjesnikinja te književna kritičarka.

Riječ je o znanstvenoj studiji interdisciplinarnih stremljenja s naglaskom na kognitivnu poetiku i jezično-stilističku analizu fenomena smrti u odabranom pjesničkom korpusu. Njega čine opusi triju domaćih pjesnika: Antuna Branka Šimića, Jure Kaštelana i Darka Cvijetića. Takav promišljen odabir, kako ističe i sama spisateljica, uzimajući u obzir ključne aktere pojedinih stilsko-poetičkih pravaca, prikladno obuhvaća tri znatna, no različita književnopovijesna razdoblja: ekspresionizam, tzv. drugu modernu i postmodernizam. Osnovni je cilj koji pred sebe autorica postavlja proučiti načine izricanja smrti, njihovu jezičnu artikulaciju i osjećajno-refleksivnu slojevitost takva izraza. Polazeći od ideje da se oblikovanje motiva smrti različito ostvaruje u navedenim pjesničkim opusima, autorica nastoji pobrojiti prisutne semantičke modele, motivske komplekse te formalne kontekste u kojima se oni očituju.

Knjiga sadrži šest većih cjelina: 1. *Smrt kao antropološki fenomen*, 2. *Poezija i smrt*, 3. *Poetika smrti Antuna Branka Šimića*, 4. *Poetika smrti Jure Kaštelana*, 5. *Poetika smrti Darka Cvijetića*, 6. *Jezik smrti u dijalektici tišine i krika*. Prva je od njih uvodno poglavlje o naslovnom fenomenu iz antropološke perspektive koje nas koncizno i pregledno vodi kroz promjene u zapadnjačkom poimanju smrti i u popratnim društvenim okolnostima. Posebno su zanimljivi uvidi u društveno i vremenski uvjetovanu prihvatljivost smrti te materijalno sjećanje na pokojnike u što spada i tekst. Drugo nas poglavlje uvodi u svezrevenu povezanost smrti s pisanom riječju i njezinom sveprisutnošću te razrađuje metodološki okvir za bavljenje polaznom temom. Između ostaloga posebice se osvrće na Wittgensteinovu koncepciju međusobne uvjetovanosti jezika i svijeta te suvremeniju ideju kognitivne poetike Reuvena Tsuru kao analitičkoga temelja pjesničkog korpusa.

Središnji dio knjige otvara poglavlje o šimićevskoj pjesničkoj smrti. Posebno je zanimljiv uvodni pregled različitih znanstvenih uvida u formalne karakteristike pjesnikove poetike kao što su fonološke i sintaktičke specifičnosti njegova izraza. Pohvalno je što se pažnja pridaje i autorovim auto-poetičkim tekstovima koji se pažljivo uspoređuju s njegovom pjesničkom praksom u širem okviru hrvatskoga avangardnog konteksta. Glavni dio cjeline sastoji se od analize dvanaest semantičkih modela smrti i interpretacija izabranih pjesama. Odlično se ukazuje na to da se fenomen smrti ostvaruje u širokom spektru konceptualizacija, od bolnog tjelesnog propadanja do neočekivane čežnje i lakoće, a neki su od tih uvida dohvatljivi tek u pomnijoj analizi. Posebno su vrijedna zapažanja o motivskim kontrastima koji se pripisuju određenim modelima, primjerice o opreci živoga i neživoga, izvanjske i unutarnje stvarnosti te čovjeka i bolesnoga čovjeka kao predmeta. Pažnja se pridaje i isprepletenosti motiva smrti i biblijske tematike, što je nezaobilazno u govoru o pjesnikovoj poetici. Vrlo je informativan i posljednji dio analize koji se bavi stilističkim čitanjem autorova opusa, s naglaskom na prepoznatljivo središnje poravnanje, šimićevski ekspresivan ritam i glasovna podudaranja. Četvrto je poglavlje knjige ono o Juri Kaštelanu, a u nj nas uvodi informativan pregled o njegovu pjesničkom stvaralaštvu i njegovim zamjetljivim poetskim mijenama, što će se sve kasnije povezati s konkretno određenim semantičkim modelima. Njih u Kaštelana autorica izdvaja jedanaest. Značajno je što se neki od tih semantičkih modela komparativno povezuju, i to ne samo s primjerice zamijećenim utjecajem F. G. Lorce (u modelu o prožimanju ljubavi i smrti) već i s neposredno prije analiziranim A. B. Šimićem (glede modela o bolesti kao predvorju smrti). Slijedi odjeljak

o tzv. formativnim modelima Kaštelanova pjesništva, a tom se prilikom naglašava koliku ulogu u njem igra glasovna struktura teksta. Hvalevrijedno je što se autorica razmatrajući formalne osobine u Kaštelana uvelike oslanja na prethodna fonološka i grafostilistička zapažanja B. Vuletića, a što pritom izdvaja tek primjere vezane za opjevavanje smrti te ih nadalje razrađuje i obogaćuje vlastitim analizama i spoznajama. Cjelina se zaokružuje izdvajanjem i razmatranjem zajedničkih poetičkih obilježja između Šimića i Kaštelana na temelju Kaštelanove knjige *Približavanje iz 1970.*, koja se bavi određenim aspektima u Šimićevu pjesništvu. Pretposljednje poglavlje, ono o Darku Cvijetiću, čini završnu trećinu središnjega dijela knjige. Slučaj je toga pjesnika zanimljiv između ostalog i zato što su smrtna stradanja u njegovu opusu, kako ističe Kos Lajtman, tematska konstanta i dominantna, za razliku od Kaštelana i Šimića, u kojih se motiv smrti, premda je itekako čest, ipak ne pojavljuje u svakom stihovnom uratku. Još je jedna razlika u odnosu na prethodna dva poglavlja u tome što se Cvijetićevo pjesništvo, zbog svoje složene postmodernističke naravi, ne može raspodijeliti u semantičke modele, pa u početnom dijelu cjeline autorica izdvaja njegove motivske komplekse smrti. Od izdvojenih osam kompleksa možda su u kontekstu Cvijetićeve pjesništva najzastupljenija i najreprezentativnija, a time i najsloženija, prva dva: prvi pokriva ratnu, a drugi poratnu stvarnost. Razmatranje tih pjesama ponešto je nezahvalno jer je riječ o suvremenom pjesniku koji je tek nedavno prepoznat kao relevantan pjesnički glas, a čiji opus nije ni u približnoj mjeri toliko proučavan i usustavljen koliko opusi prethodnih kanonskih autora. Drugi je glavni dio cjeline onaj o formativnim obilježjima, grafostrukтури te fonološkoj i sintaktostrukтури Cvijetićevih iskaza o smrti. Kao najvredniji doprinos daljnjim istraživanjima takve vrste ističe se onaj o novotvorenicama, koje se nameću kao prepoznatljivo i konstantno obilježje njegova pisma. Posljednje poglavlje sažeto i informativno sumira i kombinira zaključke iznesene u pet ranijih poglavlja ističući problematiku pisanja o smrti kao izrazito složenoj, racionalno teško shvatljivoj i transcendentnoj pojavi u okviru ranije spomenutih načela Wittgensteinove filozofije.

Autoričin pristup potpomognut semantičkim modelima kognitivne poetike jedinstven je na našoj književnoteorijskoj sceni. Modeli se nužno kao takvi, dakako, međusobno ne isključuju; tako se pojedine pjesme protežu kroz veći broj semantičkih modela, kao što to čini, primjerice, Kaštelanova višedijelna pjesma *Tifusari*, što se može shvatiti kao težnja konceptu prototipa, a ne strogoj i isključivoj klasifikaciji. Relevantni zaključci izneseni u radu mogu poslužiti i kao koristan putokaz za daljnja istraživanja provedena

srodnom metodologijom. Knjiga je napisana izrazito jednostavnim i pristupačnim jezikom, pitkim i čitkim stilom, uz uporabu rafiniranog i prethodno objašnjenog metajezika. Time se uspostavlja otvorenost širokoj i ne nužno stručnoj čitateljskoj publici, čemu pridonose i originalnost i nepretencioznost kako jezika tako i pristupa. Uzimajući u obzir pregršt citiranih pjesama, knjiga na neki način funkcionira i kao prava mala antologija pjesništva o smrti. Valja pohvaliti i golem broj opsežnih pjesničkih interpretacija, u velikoj mjeri vrsnih i valjanih. Ipak, gdje gdje autorica pribjegava biografističkomu čitanju, što se doima suvišnim, posebice zato što suvereno vlada relevantnim znanstvenim metodama, a to pokazuje u ostalim brojevno zastupljenijim interpretacijama. Nadalje, analitički diskurs mjestimice sklizne u nedovoljno argumentiranu subjektivnost, no ta je neosjetna manjkavost nadoknađena spretno i koherentno prezentiranim uvidima.

Da zaključimo, riječ je o zanimljivom i izvornom istraživanju s uporištem u relevantnim i suvremenim teorijskim polazištima kako o pisanju o smrti uopće, tako i o konkretnim pjesničkim opusima. Čitanje se stoga može preporučiti proučavateljima i poznavateljima lirike, ali i svakomu iole zainteresiranomu za ovu temu.

Mislav Graonić
Vida Sever